

Postępowanie karne

Część ogólna

redakcja
Zofia Świda

Zofia Świda
Ryszard Ponikowski
Włodzimierz Posnow

Oficyna

a Wolters Kluwer business

seria akademicka

Postępowanie karne

Część ogólna

Prawo jest na naszej stronie!

www.profinfo.pl
www.wolterskluwer.pl

- codzienna aktualizacja
- pełna oferta
- zapowiedzi wydawnicze
- rabat na zamówienia zbiorcze
do negocjacji
- uproszczony sposób zakupu e-mailem:
zamowienia.internet@wolterskluwer.pl

Postępowanie karne

Część ogólna

**redakcja
Zofia Świda**

**Zofia Świda
Ryszard Ponikowski
Włodzimierz Posnow**

Oficyna

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2008

Stan prawny na 1 maja 2008 r.

Poszczególne rozdziały napisali:

Zofia Świda – rozdz. 1–3 i 6;

Włodzimierz Posnow – rozdz. 4 i 5;

Ryszard Ponikowski – rozdz. 7–9.

Wydawca:

Ewa Wysocka

Redaktor prowadzący:

Joanna Fitt

Skład, łamanie:

Andrzej Gudowski

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2008

ISBN: 978-83-7601-129-5

Wydane przez:

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Redakcja Książek

01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a

tel. (022) 535 80 00

31-156 Kraków, ul. Zacisze 7

tel. (012) 630 46 00

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

Księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
Akty prawne	9
Periodyki.....	10
Inne	12
Rozdział pierwszy	
Zagadnienia ogólne	13
1. Pojęcia podstawowe	13
2. Prawo karne procesowe a inne dziedziny prawa z nim związane.....	16
3. Źródła prawa karnego procesowego	17
4. Obowiązkiwanie przepisów prawa karnego procesowego w czasie i w miejscu.....	20
5. Wykładnia przepisów prawa karnego procesowego	22
6. Podmioty, uczestnicy procesu karnego i stosunki procesowe	24
7. Rodzaje i tryby procesu karnego oraz postępowanie mediacyjne	26
Literatura.....	30
Rozdział drugi	
Zasady procesu karnego	33
1. Pojęcie, rodzaje i klasyfikacja zasad procesowych.....	33
2. Zasady regulujące wszczęcie procesu	35
3. Zasady dotyczące praw oskarżonego	40
4. Zasady gwarancyjne.....	43
5. Zasady poznania dowodowego	47
6. Zasady regulujące przebieg procesu.....	50
Literatura.....	58
Rozdział trzeci	
Przesłanki procesowe	63
1. Pojęcie i rodzaje przesłanek procesowych.....	63
2. Przesłanki materialne	66
3. Przesłanki formalne	71
Literatura.....	77
Rozdział czwarty	
Organy procesowe. Pomocnicy procesowi	79
1. Uwagi ogólne.....	79
2. Organy postępowania przygotowawczego.....	84

3. Sąd	120
4. Organy postępowania wykonawczego.....	146
5. Pomocnicy procesowi	148
Literatura	152
Rozdział piąty	
Strony procesowe, przedstawiciele procesowi stron, rzecznicy	
interesu społecznego	156
1. Pojęcie i rodzaje stron procesowych	156
2. Oskarżyciel publiczny	162
3. Pokrzywdzony.....	167
4. Oskarżyciel posiłkowy	174
5. Oskarżyciel prywatny	180
6. Powód cywilny	186
7. Oskarżony	195
8. Obrońca	203
9. Pełnomocnik.....	211
10. Rzecznicy interesu społecznego	218
11. Kumulacja ról procesowych	221
Literatura	222
Rozdział szósty	
Czynności procesowe	228
1. Wprowadzenie	228
2. Rodzaje czynności procesowych	228
3. Orzeczenia, zarządzenia i polecenia.....	235
4. Narada i głosowanie	241
5. Porządek czynności procesowych	244
6. Terminy	246
7. Doręczenia.....	250
8. Utrwalanie czynności procesowych	252
9. Przeglądanie akt i sporządzanie odpisów.....	256
10. Odtwarzanie zaginionych lub zniszczonych akt.....	257
Literatura	258
Rozdział siódmy	
Dowody – zagadnienia podstawowe i systemowe	260
1. Istota, cel i środki poznania procesowego	260
2. Pojęcie dowodu i jego odmiany znaczeniowe	261
3. Przedmiot dowodu (<i>thema probandi</i>)	264
4. Klasyfikacja dowodów	270
5. Poszukiwanie, ujawnianie i wprowadzanie dowodów do procesu	275
6. Zakazy dowodowe.....	284
Literatura	302

Rozdział ósmy	
Poszczególne dowody procesowe i ich przeprowadzanie	306
1. Oskarżony jako źródło dowodu	306
2. Świadek jako źródło dowodu	319
3. Biegli, specjaliści i tłumacze	337
4. Wywiad środowiskowy	348
5. Oględziny i otwarcie zwłok, wizja lokalna, eksperyment procesowy, okazanie	352
6. Dowód z dokumentu	355
7. Czynności dowodowe o charakterze poszukiwawczym i wydobywczym	358
Literatura	384
Rozdział dziewiąty	
Środki przymusu	398
1. Rodzaje i systematyka środków przymusu	398
2. Zatrzymanie	401
3. Istota i funkcje środków zapobiegawczych	407
4. Tymczasowe aresztowanie	411
5. Poręczenia	425
6. Dozór Policji	428
7. Szczegółowe nakazy i zakazy określonego zachowania się oskarżonego, wyodrębnione w art. 276 i 277 k.p.k.	429
8. Poszukiwanie oskarżonego i list gończy	431
9. List żelazny	432
10. Kary porządkowe	433
11. Zabezpieczenie majątkowe	441
Literatura	443
Bibliografia	451

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- k.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
- k.k.s. – ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (tekst jedn. Dz. U. z 2007 r. Nr 111, poz. 765 z późn. zm.)
- k.k.w. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.)
- k.p.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555)
- k.p.w. – ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz. U. Nr 106, poz. 1148 z późn. zm.)
- k.r.o. – ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. Nr 9, poz. 59 z późn. zm.)
- p.r.d. – ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 108, poz. 908 z późn. zm.)
- przep. wpraw. k.p.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 556 z późn. zm.)
- pr. adw. – ustawa z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (tekst jedn. Dz. U. z 2002 r. Nr 123, poz. 1058 z późn. zm.)
- pr. łow. – ustawa z dnia 13 października 1995 r. – Prawo łowieckie (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 127, poz. 1066 z późn. zm.)
- pr. tel. – ustawa z dnia 16 lipca 2004 r. – Prawo telekomunikacyjne (Dz. U. Nr 171, poz. 1800 z późn. zm.)
- prawo prasowe – ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe (Dz. U. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.)
- reg. prok. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 sierpnia 2007 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (Dz. U. Nr 169, poz. 1189 z późn. zm.)
- regulamin SN – uchwała Zgromadzenia Ogólnego Sędziów Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 2003 r. w sprawie regulaminu Sądu Najwyższego (M.P. Nr 57, poz. 898 z późn. zm.)
- u. pol. – ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (tekst jedn. Dz. U. z 2007 r. Nr 43, poz. 277 z późn. zm.)

- u. prok. – ustawa z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze (tekst jedn. Dz. U. z 2002 r. Nr 21, poz. 206 z późn. zm.)
- u.ABW – ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz. U. Nr 74, poz. 676 z późn. zm.)
- u.CBA – ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz. U. Nr 104, poz. 708 z późn. zm.)
- u.IH – ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o Inspekcji Handlowej (Dz. U. z 2001 r. Nr 4, poz. 25 z późn. zm.)
- u.k.s. – ustawa z dnia 28 września 1991 r. o kontroli skarbowej (tekst jedn. Dz. U. z 2004 r. Nr 8, poz. 65 z późn. zm.)
- u.o.p. – ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 92, poz. 880 z późn. zm.)
- u.p.n. – ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn. Dz. U. z 2002 r. Nr 11, poz. 109 z późn. zm.)
- u.RPO – ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jedn. Dz. U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147 z późn. zm.)
- u.s.p. – ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 98, poz. 1070 z późn. zm.)
- u.s.w. – ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. – Prawo o ustroju sądów wojskowych (Dz. U. Nr 117, poz. 753 z późn. zm.)
- u.SC – ustawa z dnia 24 lipca 1999 r. o Służbie Celnej (tekst jedn. Dz. U. z 2004 r. Nr 156, poz. 1641 z późn. zm.)
- u.SG – ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 234, poz. 1997 z późn. zm.)
- u.SKW – ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego (Dz. U. Nr 104, poz. 709 z późn. zm.)
- u.SN – ustawa z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. Nr 240, poz. 2052 z późn. zm.)
- u.ś.k. – ustawa z dnia 25 czerwca 1997 r. o świadku koronnym (tekst jedn. Dz. U. z 2007 r. Nr 36, poz. 232 z późn. zm.)
- u.TS – ustawa z dnia 26 marca 1982 r. o Trybunale Stanu (tekst jedn. Dz. U. z 2002 r. Nr 101, poz. 925)
- u.u.i.s. – ustawa z dnia 21 czerwca 1996 r. o urządach i izbach skarbowych (tekst jedn. Dz. U. z 2004 r. Nr 121, poz. 1267 z późn. zm.)
- u.ŻW – ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz. U. Nr 123, poz. 1353 z późn. zm.)

Periodyki

- Acta UL Fol. Iurid. – Acta Universitatis Lodziensis, Folia Juridica, Łódź
- Acta UW: – Acta Universitatis Wratislaviensis, Przegląd Prawa i Administracji, Wrocław

Annales UMCS	– Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin
Arch. Kryminol.	– Archiwum Kryminologiczne
Arch. Med. Sąd.	– Archiwum Medycyny Sądowej
Cz.PKiNP	– Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
EPS	– Europejski Przegląd Sądowy
For. Iurid.	– Forum Iuridica
Gd. St. Praw.	– Gdańskie Studia Prawnicze
GP	– Gazeta Prawna
GS	– Gazeta Sądowa
HZNPC	– Humanistyczne Zeszyty Naukowe Prawa Człowieka, Katowice
Ius et Administratio	– Ius et Administratio, Rzeszów
Ius Novum	– Ius Novum, WSHiP, Warszawa
M.P.	– Monitor Polski
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
NP	– Nowe Prawo
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
Pal.	– Palestra
PiP	– Państwo i Prawo
PiŻ	– Prawo i Życie
PK	– Problemy Kryminalistyki
PPE	– Przegląd Prawa Egzekucyjnego
PPiA	– Przegląd Prawa i Administracji
PPK	– Przegląd Prawa Karnego
Probl. Nauk Penal.	– Problemy Nauk Penalnych
Probl. Praw. Kar. i Nauk Penal.	– Problemy Prawa Karnego i Nauk Penalnych
Probl. Praw. Kar.	– Problemy Prawa Karnego
Probl. Praw.	– Problemy Praworządności
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Prz. Pol.	– Przegląd Policyjny
Prz. Sejm.	– Przegląd Sejmowy
PS	– Przegląd Sądowy
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SZPUJ	– Studenckie Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Jagiellońskiego
St. Pr.-Ek.	– Studia Prawno-Ekonomiczne
St. Praw.	– Studia Prawnicze PAN
Stud. Iur.	– Studia Iuridica
WPP	– Wojskowy Przegląd Prawniczy
ZNAWS	– Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych
ZNRz	– Zeszyty Naukowe Rzeszowskie
ZNUJ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZNWSHiP	– Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Handlu i Prawa
ZNUKSW	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego
ZNWSZiP	– Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Prawa

Inne

ABW	- Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego
CBA	- Centralne Biuro Antykorupcyjne
CBŚ	- Centralne Biuro Śledcze
EKPC	- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.)
KGP	- Komendant Główny Policji bądź Komenda Główna Policji
MPPOP	- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych
MON	- Ministerstwo Obrony Narodowej
MSZ	- Ministerstwo Spraw Zagranicznych
NIK	- Najwyższa Izba Kontroli
RP	- Rzeczpospolita Polska
RPO	- Rzecznik Praw Obywatelskich
SG	- Straż Graniczna
SN	- Sąd Najwyższy
SWW	- Służba Wywiadu Wojskowego
TK	- Trybunał Konstytucyjny
UKE	- Urząd Komunikacji Elektronicznej
ŻW	- Żandarmeria Wojskowa

ZAGADNIENIA OGÓLNE

1. Pojęcia podstawowe

1. Prawo karne procesowe, zwane postępowaniem karnym lub procesem karnym, to ogół norm prawnych regulujących postępowanie stanowiące realizację prawa karnego materialnego.

**prawo karne
procesowe**

Normy te określają prawa i obowiązki organów procesowych, stron i innych uczestników postępowania karnego oraz tok czynności, których celem jest ujawnienie przestępstwa i wykrycie jego sprawcy, a także orzeczenie w kwestii odpowiedzialności sprawcy za to przestępstwo i doprowadzenie do wykonania kary. Jest to więc zbiór przepisów regulujących proces karny przez określenie zespołu jego podstawowych elementów.

Wśród przepisów prawa karnego procesowego wyróżnia się normy organizacyjno-ustrojowe, które określają status prawny, organizację oraz warunki istnienia i funkcjonowania podmiotów procesowych (organów, stron i innych uczestników postępowania karnego), oraz normy określające przebieg czynności.

Charakter i konstrukcję modelu prawa karnego procesowego określają zasady procesowe przyjęte przez ustawodawcę jako idee wiodące. Decydujące znaczenie dla określenia modelu procesu mają zasady: skargowości, legalizmu, jawności, prawa do obrony, prawdy obiektywnej, swobodnej oceny dowodów, kontrydiktoryjności, równouprawnienia stron.

Pojęć „proces karny” i „postępowanie karne” używa się zamiennie na określenie zespołu czynności uregulowanych w przepisach ustawy, których celem jest dokonanie ustaleń faktycznych dotyczących popełnionego przestępstwa, wykrycie sprawcy oraz orzeczenie w kwestii odpowiedzialności karnej. Nie są to jednak pojęcia używane tylko w tym znaczeniu. Pojęcie „proces” jest używane w znaczeniu ogólnym oraz jako określenie konkretnej sprawy karnej, pojęcie zaś „postępowanie karne” – na oznaczenie przebiegu całego lub części procesu, a także czynności podejmowanych w poszczególnych stadiach procesowych.

**pojęcia
„proces karny
i „postępowanie
karne”**

Przedmiotem procesu karnego jest odpowiedzialność prawna, a ściślej – odpowiedzialność karna za czyn przestępny. W procesie adhezyjnym przedmiotem jest odpowiedzialność o charakterze cywilnym.

**przedmiot
procesu karnego
i procesu
adhezyjnego**

W toku procesu karnego organy procesowe dokonują ustaleń faktycznych dotyczących zarzucanego przestępstwa i jego sprawcy według reguł postępowania dowodowego, a następnie dokonują oceny tego czynu i jego kwalifikacji prawnej oraz orzekają w kwestii odpowiedzialności karnej sprawcy i ewentualnych konsekwencji prawnokarnych.

**funkcje procesu
karnego**

2. Wyróżnia się trzy podstawowe funkcje procesu karnego jako rodzaje kierunków czynności procesowych: funkcję oskarżenia, funkcję obrony i funkcję rozstrzygnięcia (sądzenia, orzekania).

**funkcja
oskarżenia**

Funkcja oskarżenia ma na celu ustalenie – w ramach ciężaru dowodu spoczywającego na oskarżycielu – czy został popełniony czyn zabroniony i czy stanowi on przestępstwo, wykrycie i w razie potrzeby ujęcie sprawcy oraz zebranie danych o nim, wszechstronne wyjaśnienie okoliczności sprawy (w tym ustalenie osób pokrzywdzonych i rozmiarów szkody), a także zebranie, zabezpieczenie i ustalenie dowodów dla sądu (art. 297 § 1 k.p.k.) oraz ewentualnie wniesienie do sądu aktu oskarżenia i popieranie tego oskarżenia przed sądem albo skierowanie innego wniosku do sądu (np. wniosku o warunkowe umorzenie postępowania).

Funkcję tę sprawuje oskarżyciel publiczny, niekiedy oskarżyciel posiłkowy albo oskarżyciel prywatny. Z funkcją tą związane jest dochodzenie powództwa cywilnego w procesie adhezyjnym.

funkcja obrony

Funkcja obrony polega na odpieraniu stawianych oskarżonemu zarzutów w dążeniu do uniewinnienia oskarżonego lub zmniejszenia zakresu jego odpowiedzialności karnej. W ramach sprawowania tej funkcji oskarżony i ewentualnie jego obrońca mają prawo składania wniosków o przeprowadzenie dowodów przemawiających na korzyść oskarżonego oraz do korzystania z wszelkich przewidzianych w ustawie instytucji umożliwiających obronę oskarżonego (np. prawo do ostatniego głosu – art. 406 k.p.k., prawo do odwołania się od decyzji procesowych).

**funkcja
orzekania**

Funkcja orzekania obejmuje dążenie do wyjaśnienia wszelkich istotnych okoliczności sprawy w toku postępowania dowodowego oraz wydanie decyzji w kwestii odpowiedzialności karnej oskarżonego, a także rozstrzygnięcie o dopuszczalności procesu lub w zakresie dotyczących przebiegu procesu kwestii incydentalnych oraz instancyjną kontrolę wydanych decyzji.

Funkcje oskarżenia, obrony i rozstrzygnięcia wykonywane są przez trzy podstawowe podmioty procesu karnego. W stadium jurysdykcyjnym (rozstrzygającym) są to: oskarżyciel, oskarżony i sąd.

**cele procesu
karnego**

3. Ustawodawca określił w art. 2 k.p.k. cele, które mają być spełnione przez przepisy zawarte w k.p.k. Proces karny powinien być tak ukształtowany, aby sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba niewinna nie poniosła odpowiedzialności (art. 2 § 1 pkt 1 k.p.k.) oraz aby zrealizowana była zasada prawdy materialnej przez dążenie do oparcia wszelkich rozstrzygnięć na prawdziwych ustaleniach faktycznych (art. 2 § 2 k.p.k.).

W procesie karnym powinna być zapewniona realizacja prewencji szczególnej i ogólnej przez: trafne zastosowanie wobec oskarżonego środków prze-

widzianych w ustawie, ujawnienie okoliczności sprzyjających popełnieniu przestępstwa oraz realizację zadania postępowania karnego, którym jest także zwalczanie przestępstw i zapobieganie im oraz umacnianie poszanowania prawa i zasad życia społecznego (art. 2 § 1 pkt 2 k.p.k.).

Regulując realizację odpowiedzialności karnej za popełnione przestępstwo, przepisy prawa i postępowania karnego tworzą system ochrony społeczeństwa przed naruszeniem określonych dóbr. Istotne jest także uwzględnienie uprawnień uczestników procesu, np. pokrzywdzonego do dochodzenia swoich praw (art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k.), oskarżonego zaś – do ochrony przed przekroczeniem dozwolonych przepisami ograniczeń jego praw i wolności.

Ukształtowanie postępowania karnego w przepisach ustawy, a także praktyka muszą uwzględniać nakaz, aby rozstrzygnięcie sprawy nastąpiło w rozsądnym terminie (art. 2 § 4 k.p.k.).

4. W rozwoju historycznym prawa karnego procesowego rozróżnia się trzy formy procesu karnego: skargową, inkwizycyjną i mieszaną. Zespół związanych ze sobą zasad obowiązujących w danym okresie tworzy model procesu karnego.

Forma skargowa stanowi najstarszą formę procesu karnego. Kształtowała się ona w okresie powstania państw oraz w starożytności. Dominowały w tym okresie: zasada skargowości, według której wszczęcie postępowania było uzależnione od skargi strony zainteresowanej w załatwieniu interesu prawnego, oraz zasada kontradiktoryjności, czyli sporu równouprawnionych stron. Zasadom tym towarzyszyły jeszcze inne zasady: bezpośredniości, ustności, prawa do obrony.

Forma inkwizycyjna ukształtowała się w średniowieczu. Obowiązywały w niej: zasada śledcza (inkwizycyjna), czyli zasada monopolistycznego skupienia w ręku organu procesowego trzech funkcji: oskarżenia, obrony i rozstrzygania, oraz zasady tajności i pisemności. W wyrokowaniu opierano się zwłaszcza na dokumentach i poznaniu pośrednim.

Forma mieszana stanowi połączenie elementów form skargowej i inkwizycyjnej. W postępowaniu przygotowawczym przeważają reguły formy inkwizycyjnej, a w postępowaniu jurysdykcyjnym – zasady formy skargowej. W tej formie mogą występować zasady przeciwstawne, np. jawność i tajność, bezpośredniość i pośredniość itp.

Historia prawa karnego procesowego nie jest jednak historią przechodzenia od formy skargowej poprzez formę inkwizycyjną do formy mieszanej. Znane są wypadki przechodzenia od formy inkwizycyjnej do formy skargowej bądź od formy mieszanej do formy inkwizycyjnej. Przemienność form rozwojowych, jak i przewaga zasad tej lub innej formy w konkretnym systemie ustawowym, dyktują określone stosunki społeczno-polityczne, ukształtowane w danym państwie i w danym okresie. Model procesu karnego (prawa karnego procesowego) uzależniony jest od układu tych stosunków. Zaostrzenie kursu politycznego uzewnętrznia się w skłonności do większej ilości elementów formy inkwizycyjnej w procesie. Liberalizacja stosunków społeczno-politycznych oznacza odchodzenie od formy inkwizycyjnej w stronę form skargowej lub mieszanej.

**formy procesu
karnego**

forma skargowa

**forma
inkwizycyjna**

forma mieszana

2. Prawo karne procesowe a inne dziedziny prawa z nim związane

prawo karne materialne, procesowe i wykonawcze

1. Prawo karne *sensu largo* obejmuje uregulowane w odrębnych kodeksach prawo karne materialne (k.k.), prawo karne procesowe (k.p.k.) oraz prawo karne wykonawcze (k.k.w.).

Prawo karne **materialne** wskazuje czyny stanowiące przestępstwa oraz zasady odpowiedzialności karnej za ich popełnienie, a także rodzaje kar oraz środków karnych i zabezpieczających oraz zasady ich wymierzania.

Prawo karne **wykonawcze** reguluje wszelkie zagadnienia związane z wykonaniem orzeczeń o charakterze karnym. Dotyczy to wykonania: kar, dozoru, warunkowego umorzenia postępowania i warunkowego zawieszenia wykonania kary, środków karnych, zabezpieczających, ściągnięcia należności sądowych oraz tymczasowego aresztowania.

prawo penitencjarne

Prawo **penitencjarne** jest ściśle związane z problematyką wykonawczą, reguluje bowiem szczegółowo kwestie dotyczące wykonania kar i środków polegających na pozbawieniu wolności.

Ze względu na to, że problematyka karna jest ściśle ze sobą powiązana, w poszczególnych przepisach kodeksów karnych znajdują się niekiedy normy nie tylko z zakresu regulowanego przez dany kodeks. Przykładowo, w kodeksie karnym znajdują się przepisy o charakterze proceduralnym wskazujące na tryb ścigania z oskarżenia prywatnego (np. art. 217 § 3 k.k.). W kodeksie karnym wykonawczym natomiast uregulowana jest procedura postępowania przed sądem orzekającym w toku postępowania wykonawczego.

Zadaniem postępowania karnego jest realizacja norm kodeksu karnego, dlatego wiele przepisów k.p.k. nawiązuje do instytucji o charakterze materialnym uregulowanych w k.k., np. sąd, orzekając o warunkowym umorzeniu, musi rozważyć, czy spełnione są przesłanki określone w art. 66 k.k. (art. 336 § 1 k.p.k.).

nauka prawa karnego procesowego

Nauka prawa karnego procesowego zajmuje się badaniem kwestii wyrażonych w normach prawa takich jak zasady procesowe, przesłanki, instytucje procesowe oraz ich funkcjonowanie w praktyce.

Wyodrębniła się ona z nauki prawa karnego w XIX w. przede wszystkim w Niemczech i we Francji, natomiast w Polsce proces karny zaczął być postrzegany jako dziedzina odrębna od prawa karnego materialnego właściwie dopiero po II wojnie światowej.

Zagadnienia dotyczące procesu karnego są obecnie w Polsce przedmiotem wielu monografii, podręczników akademickich i komentarzy do k.p.k. oraz artykułów ukazujących się w czasopiśmie prawniczych (takich jak m.in.: Państwo i Prawo, Przegląd Sądowy, Prokuratura i Prawo, Palestra).

orzeczenia sądów

Należy podkreślić, że istotne znaczenie dla funkcjonowania norm procesu karnego mają poglądy wyrażone w publikowanych orzeczeniach sądów (przede wszystkim Sądu Najwyższego) oraz glosy do tych orzeczeń, stanowią one bowiem wskazówki dla praktyki pomagające w rozstrzygnięciu wątpliwości i właściwej wykładni przepisów prawa.

2. Z procesem karnym związane są kryminalistyka i kryminologia.

Kryminalistyka ma zastosowanie w procesie karnym, w szczególności w toku postępowania dowodowego. Jest to nauka o środkach i sposobach wykrywania przestępstw i ich sprawców. Zajmuje się m.in. przy wykorzystaniu innych gałęzi wiedzy, jak np. fizyka, chemia, wykrywaniem i zabezpieczaniem śladów przestępstwa.

kryminalistyka

Kryminologia to nauka zajmująca się badaniem społecznych przyczyn przestępczości oraz sposobów zapobiegania występowaniu zjawiska przestępczości w społeczeństwie. Nauka ta pomaga w realizacji celów procesu karnego, do których należy nie tylko zwalczanie przestępczości, lecz również zapobieganie jej oraz umacnianie poszanowania prawa i zasad współżycia społecznego (art. 2 § 1 pkt 2 k.p.k.).

kryminologia

Pomocne w realizacji celów procesu karnego są także specjalizacje w ramach innych dziedzin wiedzy, takie jak: medycyna sądowa, psychiatria sądowa, psychologia kryminalna. Jeżeli wymagają tego okoliczności sprawy, w procesie karnym zasięga się opinii biegłych z owych dziedzin jako posiadających wiadomości specjalne.

**inne dziedziny
wiedzy pomocne
w procesie
karnym**

3. Źródła prawa karnego procesowego

1. Źródłami powszechnie obowiązującego prawa w Rzeczypospolitej Polskiej są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia (art. 87 ust. 1 Konstytucji).

**źródła prawa
w RP**

Ratyfikowana umowa międzynarodowa stanowi – po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw RP – część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana (art. 91 ust. 1 Konstytucji).

**akta
międzynarodowe**

Dla przebiegu postępowania karnego duże znaczenie ma – jako akt prawa międzynarodowego – Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 19 grudnia 1966 r., który po ratyfikowaniu przez Polskę wszedł w życie dnia 3 marca 1977 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167), a przede wszystkim Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r., która ratyfikowana przez Polskę weszła w życie 19 stycznia 1993 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

Umowa międzynarodowa, ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie, ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli tej ustawy nie da się pogodzić z umową (art. 91 ust. 2 Konstytucji).

Konstytucja RP

Zawarte w Konstytucji RP jako ustawie zasadniczej uregulowania, w szczególności dotyczące naczelných zasad ogólnoprawnych, określenia środków ochrony podstawowych wolności, praw człowieka i obywatela oraz zasad funkcjonowania władzy sądowniczej, odnoszą się bezpośrednio do procesu karnego. Przepisy Konstytucji stosuje się wszak bezpośrednio, chyba że stanowi ona inaczej (art. 8 pkt 2 Konstytucji).

Sejm uchwała ustawy zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów, chyba że Konstytucja RP przewiduje

ustawy

inną większość (art. 120 Konstytucji). Następnymi etapami procesu ustawodawczego są: uchwała Senatu i ponownie uchwała Sejmu oraz przekazanie ustawy Prezydentowi RP w celu jej podpisania i zarządzenia ogłoszenia w Dzienniku Ustaw (art. 120–122 Konstytucji). Taki tryb uchwalania dotyczy również kodeksów, które są jednym z rodzajów ustaw.

**kodeksy
postępowania
karnego**

2. Do 1969 r. w Polsce obowiązywał kodeks postępowania karnego z 1928 r. z licznymi nowelami oraz kodeks karny z 1932 r. W 1969 r. weszły w życie trzy nowe kodeksy: kodeks karny, kodeks postępowania karnego oraz – po raz pierwszy – kodeks karny wykonawczy.

Obecnie, od dnia 1 września 1998 r., obowiązują kodeksy uchwalone w 1997 r. – kodeks karny, kodeks postępowania karnego oraz kodeks karny wykonawczy.

Podstawowym źródłem prawa karnego procesowego jest ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555) z licznymi zmianami oraz z dnia 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 556). Do dnia 1 lutego 2008 r. weszły w życie 42 nowe le zmieniające przepisy k.p.k. z 1997 r.: Dz. U. z 1999 r. Nr 83, poz. 931; Dz. U. z 2000 r. Nr 50, poz. 580, Nr 62, poz. 717, Nr 73, poz. 852, Nr 93, poz. 1027; Dz. U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1071, Nr 106, poz. 1149, Dz. U. z 2002 r. Nr 74, poz. 676; Dz. U. z 2003 r. Nr 17, poz. 155, Nr 111, poz. 1061, Nr 130, poz. 1188; Dz. U. z 2004 r. Nr 51, poz. 514, Nr 69, poz. 626, Nr 93, poz. 889, Nr 240, poz. 2405, Nr 264, poz. 2641; Dz. U. z 2005 r. Nr 10, poz. 70, Nr 48, poz. 461, Nr 77, poz. 680, Nr 96, poz. 821, Nr 141, poz. 1181, Nr 143, poz. 1203, Nr 163, poz. 1363, Nr 169, poz. 1416, Nr 178, poz. 1479; Dz. U. z 2006 r. Nr 15, poz. 118, Nr 66, poz. 467, Nr 95, poz. 659, Nr 104, poz. 708 i poz. 711, Nr 141, poz. 1109 i poz. 1013, Nr 167, poz. 1192, Nr 167, poz. 1192, Nr 226, poz. 1647 i 1648; Dz. U. z 2007 r. Nr 20, poz. 116, Nr 64, poz. 432, Nr 80, poz. 539, Nr 89, poz. 589, Nr 99, poz. 664, Nr 112, poz. 766, Nr 123, poz. 849.

Najwięcej zmian (w 246 punktach) wprowadziła nowela z dnia 10 stycznia 2003 r.

3. Niektóre tryby szczególne procesu karnego zostały uregulowane poza przepisami k.p.k., jednakże przepisy k.p.k. są w różnym zakresie stosowane w tych trybach. Dotyczy to trybu postępowań: w sprawach karnoskarbowych, w sprawach o wykroczenia oraz w sprawach nieletnich.

**kodeks karny
skarbowy**

Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (tekst jedn. Dz. U. z 2007 r. Nr 111, poz. 765 z późn. zm.) reguluje postępowanie w sprawach o przestępstwa skarbowe. W postępowaniu tym stosuje się odpowiednio przepisy k.p.k., jeżeli przepisy k.k.s. nie stanowią inaczej (art. 113 § 1 k.k.s.).

**kodeks
postępowania
w sprawach
o wykroczenia**

Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz. U. Nr 106, poz. 1148 z późn. zm.) reguluje postępowanie w sprawach o wykroczenia; przepisy k.p.k. stosuje się w tym postępowaniu wówczas, gdy przepis k.p.w. tak stanowią (art. 1 k.p.w.).

**ustawa
o postępowaniu
w sprawach
nieletnich**

Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn. Dz. U. z 2002 r. Nr 11, poz. 109 z późn. zm.) stanowi, że w zakresie zbierania, utrwalania i przeprowadzania dowodów przez

Policję, powoływania i działania obrońcy oraz w postępowaniu poprawczym stosuje się przepisy k.p.k. ze zmianami przewidzianymi w u.p.n. (art. 20 u.p.n.).

4. W postępowaniu karnym istotne są przepisy dotyczące funkcjonowania i struktury Sądu Najwyższego, sądów powszechnych, Prokuratury i Policji oraz adwokatury i radców prawnych. Są to ustawy: z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. Nr 240, poz. 2052 z późn. zm.); z dnia 27 listopada 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 98, poz. 1070); z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze (tekst jedn. Dz. U. z 2002 r. Nr 21, poz. 206 z późn. zm.); z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (tekst jedn. Dz. U. z 2007 r. Nr 43, poz. 277); z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (tekst jedn. Dz. U. z 2002 r. Nr 123, poz. 1058 z późn. zm.); z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (tekst jedn. Dz. U. z 2002 r. Nr 123, poz. 1059 z późn. zm.).

W zakresie dotyczącym organów ścigania stosuje się także przepisy ustaw: z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu (Dz. U. Nr 74, poz. 676 z późn. zm.); z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz. U. Nr 104, poz. 708 z późn. zm.); z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 234, poz. 1997 z późn. zm.); oraz rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2003 r. w sprawie określenia organów uprawnionych obok Policji do prowadzenia dochodzeń oraz organów uprawnionych do wnoszenia i popierania oskarżenia przed sądem pierwszej instancji w sprawach podlegających rozpoznaniu w postępowaniu uproszczonym, jak również w zakresie spraw zleconych tym organom (Dz. U. Nr 108, poz. 1019 z późn. zm.).

W odrębnych ustawach uregulowane są niektóre szczególne instytucje związane z procesem karnym, np. instytucja świadka koronnego w ustawie z dnia 25 czerwca 1997 r. (tekst jedn. Dz. U. z 2007 r. Nr 36, poz. 232).

W zakresie uprawnień, zwłaszcza w odniesieniu do tzw. kasacji nadzwyczajnej, istotna jest ustawa z dnia 15 listopada 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jedn. Dz. U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147 z późn. zm.).

Związek z postępowaniem karnym mają też m.in. ustawy: z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucji Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (tekst jedn. Dz. U. z 2007 r. Nr 63, poz. 424 z późn. zm.) oraz z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. Nr 34, poz. 149 z późn. zm.).

5. Proces karny stanowi realizację prawa karnego materialnego. Tak więc orzekając, organy postępowania stosują przepisy prawa karnego materialnego – są to przede wszystkim ustawy: z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.) oraz z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (tekst jedn. Dz. U. z 2007 r. Nr 111, poz. 765 z późn. zm.), z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (tekst jedn. Dz. U. z 2007 r. Nr 109, poz. 756 z późn. zm.), a także inne ustawy, jak np. ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. Nr 179, poz. 1485 z późn. zm.).

**przepisy
o organach
funkcjonujących
w procesie
karnym**

**przepisy
prawa karnego
materialnego**